

A bordányi fordulatszám

Vass Péter azt a megbízatást kapta Bordányban, menjen pórkocsis teherautóval Szentésre, és hozzon el kétszázötz mázsá takarmányt. Egy fuvarral csak a felét hozhatja, megy tehát még egyszer. Nem tudni, hogyan történhetett meg, de amikor másodszor is odaért, azt mondták neki, elvitte más. Összekapartak neki azért legalább harmincötöt, de hetven mázsával akkor is kevesebb, mint a százöt. Még most is rágódik rajta.

Igaz, a programozott állattartásnak alapja az ugyancsak programozott takarmányellátás, arra tehát majdnem azonnal szüksége lett volna nemtudomhány csirkének, és ha nincsen, a sok csirke képes azonnal fölfordulni, de ilyen gondok nem a sofőröket szokták izgatni. Nekik az a dolguk, hogy oda menjenek, ahová küldik őket, és vissza is jöjjenek. Régtől fogva ugatjuk ugyan, hogy ráfizetünk kihasználatlanul szaladgáló autókra, de az is az irányítók gondja. Azért rágódik azonban rajta még most is, mert a második fuvar végeredményben neki is ráfizetés. Tavaly áprilisban úgy szervezték át a szakszövetkezetben a gépkocsik mozgását, hogy minden fölösleges kilométert a bőrén érez a masinista.

GYÖKERES FORDULAT

Azelőtt? Ha letörött a visszapillantó tükör, beállt a kocsi a javítóműhelybe, és kívárta a sorát. Ha három óráig kellett várnia, addig várt. Indoka volt rá, hiszen tükör nélkül nem mehett bele a forgalomba. Most viszont előveszi a csavarhúzóját, és megcsinálja maga. Nagyobb dolgokat is megcsinál, néha otthon, néha éjszaka is, mert a kocsinak mennie kell. Ha nem megy, csak áll, bagót se keres.

Ki tudja már, mióta mondjuk, szinte megállás nélkül, hogy érdekelté kell tennünk a dolgozót munkája végzésében. Mondtuk, csak mondtuk, de nem nagyon fájt a fejünk, ha mégse érdekelté. Rá is fizetett a bordányi szakszövetkezet is a teherautóira, ahogy majdnem minden gazdaság ráfizet. Csakhogy tavaly eljutottak arra a pontra, hogy vagy megszüntetik az ágazatot, hiszen ráfizetésből nem lehet megélni, vagy átszervezik. Az átszervezés nem átszervezetést jelentett, nem toldás-földasztást a réginek, hanem gyökeres fordulatot. Azért is sürgős volt intézkedni, mert tavaly olvadt bele a Munkásör técsz, tisztességes veszteséggel, arra lehetett számítani, ez a teher behúzza a sárba. Okos gazdálkodással sikerült elérniük, a tavalyi nagyon aszályos esztendő minden idők legjobb eredményét hozta. Ebben, ha szerényen is, de benne van a szállítók közel egymillió nyeresége is — hangsúlyozom megint, a korábbi veszteség ellenében.

Máshol is fogni akarják a forintot, ezért cserélik ki a rossz adagolókat, ezért is állítják be a motorokat úgy, hogy ne füstöljenek annyira, és máshol is számottevő eredményeket hoznak ezek az igyekezetek is, de ennire sehol se jutottak el. Aki azelőtt négy-öt vagy hater ezer forint körül keresett, most megkeresheti a tizenöt-tizenhatezeret is! Meg akarja keresni? Azelőtt, ha netán előállt a szövetkezet avval, hogy el kéne menni gyorsan ide vagy oda, azt hazudta a sofőr, ivott már egy kicsit, nem mehet. Lehet, hogy hazudnia se kellett, hiszen tudunk mi inni még, amikor csak lehet. Most azért néz be vasárnap, hátha akad valami gyors menet. Ja, ennyi pénzért már érdemes dolgozni is. Ennyi pénzért már — bocsánat a profán szóhasználatért! — a fenekét is érdemes kinyalni a tisztelt ügyfélnek.

SEMMI ÚJ

Az persze, hogy fölemeljük a fizetést, önmagában inkább fokozhatja a veszteséget, de semmivel se csökkentheti. A fuvaroztató ágazatokat is érdekelté kellett tenni benne. Nehogy az legyen, hogy kijáll az autó, és fél napig is tipródik a masinista, mert nincsen, aki megrakja a kocsi-

ját. Legyen olyan a szisztéma, fizessen rá az az ágazat is, amelyik nem tudja azonnal kéz alá adni a portékát. Csonttá kövesedett eresztékeket kellett valósággal szétrobbantani. És mert mertek robbantani, sokszoros nyereséggel tudták magukba olvasztani a veszteséges szövetkezetet is.

Nincs itt föltalálva semmi új, csak azt csinálják, amit régóta emlegettünk már. De azt megcsinálják végre! Egyelőre csak a gépkocsiknál, hamarosan azonban kidolgozzák a traktorok új rendszerét is. Bonyolultabb lesz, mert azt is bele kell foglalniok, mennyire jól szántott a traktoros, és mennyire rosszul, ez viszont csak a természet mérhető, a természet viszont akkor se jó, ha nem esik az eső. Kicsi, alig félholdas parcellákon is be kell válnia az új elgondolásnak, meg a nagy táblában is. Mindenesetre a traktorosok sürgetik, hogy lépjenek már.

BENT, MINT KINT

Akinek jól hord a memóriája, azonnal Szentésre kapcsol. Hatalmas port kavart, hogy ott bérbeadták az autókat is, a traktorokat is, a csirkenevelőket is, sőt licitálniok kellett értük. Nyilván az kapta meg, aki előtt sikerült a legmagasabbra fölvenni a bérletet. Szándékunk körbejárni ezt a témát is, egészen közletről, őrizkedünk tőle, hogy előbb minősítsük, de lényeges, hogy Bordányban nem ezt követték. Itt nem licitáltak, nem is adták bérbe az autókat. Nem is lett önálló vállalkozó a masinista.

Továbbra is a szolgáltatási kényszer uralkodik — illetve most már végre uralkodik! —, első mindig a szövetkezet belső szükséglete. Ugy kellett azonban átszervezniök mindent, hogy ugyanúgy megérje bent dolgozni valakinek, mint bér munkában, különben ott rohadt meg a barack a ládákban, a paradicsomot meg kiverné a szőrös penész. Ne menjünk bele a minden szállítások bűvös fogalmazásába, a tonnakilométerekbe, mondjuk el azért, hogy a lehető legkisebb költségen akarnak szállítani mindent, de a legnagyobb haszonnal. Mindenesetre előfordult már, hogy csütörtökön azt hánytorgatta föl valaki, hogy azon a héten összesen csak háromszor küldték el Debrecenbe. Aki azelőtt minden alkalmat megragadott, hogy ne kelljen neki többet dolgoznia, mint amennyit a pillanatnyi becsület megkívánt, most elkezdte sürgetni a többi: gyorsabban, pontosabban, ne álljon a kocsi!

Nagyolva mondjuk el csak a lényegét az ösztönzés új formájának. Ennyi a bevétel egy kocsi után, és ennyi a költség. A költséget levonják a bevételből, marad a haszon. Egyik felét a szövetkezet teszi el, a másik a sofőrre marad. Vass Péter szerint a nyereség negyven százaléka az övé, de annak a felét fizetik csak ki először, a másik felét év végén. Teljes évi másik fizetést ér az év végi.

Törvény van rá, mennyit dolgozhat egy masinista, és arra is, hogy a vasárnapért dupla fizetést jár. Ebből azonban az következik, hogy mindenki ragaszkodott a vasárnapi túlórához, mert akkor szinte nem is kellett dolgoznia hét közben. És ha egy szövetkezetnek akkor állnak a kocsi, amikor legjobban kellene dolgozniok, akkor nagy baj van. Akkor kénytelen máshonnan bérelni, és ennél nagyobb luxust elképzelni is nehéz. Ott a saját kocsija, fizeti érte az alapos megajtott adót — és áll! Megszűnt a túlóra, megszűnt a luxus, és mégis jobban járnak az emberek. Annnyira jobban, hogy a traktorosok is követelik a változtatást.

HA MEGÉRI

Azonnal jönnek azonban olyan gondok is, amelynek eddig alig-alig voltak. Vesznek egy új kocsit, ki kapja? Eddig úgy volt, akinek a legtöbb jó pontja volt az elnöknel, vagy vezetősegi tag az apósa, az biztosított legjobban. Szigorú rend lépett helyébe, most föltétlenül azé lesz, aki eddig a legrosszabbat hajtotta. Rostálódott

is egy kicsit a masinisták kara. Aki nek nem tetszett, hogy ezután dolgozni is kell a fizetésért, az árrebb lépett.

Nem akarok megsérteni senkit, hiszen itt minden mondat kapcsolódik valakihez, de durván fogalmazva ez úgy hangzik, megint sikerült elérnünk, amiről eddig csak beszéltünk. Beszéltünk, de sokat! Nem győztük már, annyit! Azt is elmondtuk már kismilliószor, az a mi legnagyobb hajunk, hogy az emberek egyszerűen nem akarnak dolgozni. Egész géemkarendszerünk cáfolta ugyan ezt az állítást, de hozott helyette egy másikat: munkaidőben pihenjük ki, amit géemkában dolgozunk. Rettenetes luxus ez is, és hatalmas igazságtalanság van benne, akkor is, ha legtöbbször nem az érdekelt dolgozó tehet róla. Csodák csodájára azt bizonyítja a bordányiak új rendszere — amit egyébként minden józan elgondolás naponta képes bizonyítani —, hogy mindenki hajlandó többet is dolgozni, ha megéri. Nem úgy kell ezt persze szervezni, hogy tessék ma sokat dolgozni, és majd évek múltán látod a hasznát, mert ezt senki nem hiszi el. Úgy is fogalmazhatnánk ugyanezt, hajlandó vagyok az üzemnek, rendes munkaidőben vagy ráadás-ként is dolgozni, de ebből a munkából kell megélnem. Nem hozzászokulni mást még, máshol, mert minden áttétel lassíthatja is a hatékonyságot. Ide szegődtem, itt kell megélnem, családotstul, tisztességesen!

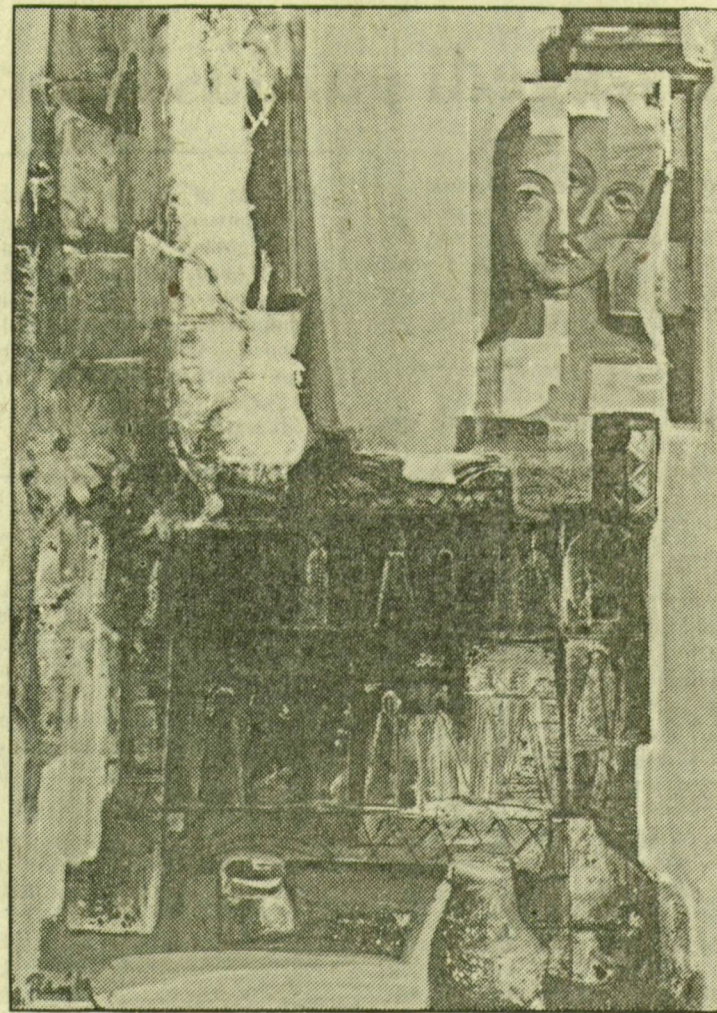
VETÉSFORGÓ

Látzólag kilóg az írományból, amit még hozzáragsztok, de valójában nagyon is itt a helye. Harmincegy éves elnöke van a szövetkezetnek, aki bele mert nyúlni a megkövesedett kerekke kimozdításába, és fölpörgette a fordulatszámot. Öt évre választották meg, ilyen minőségében új tehát, eddig csupán két éve telt el. Nagy lendülete korával és újdonságával együtt magyarázható. Azt mondja azonban — pénzügyminisztériumi dolgozó volt előtte, talán ott szokta meg a feszes tempót —, senkinek nem engedné meg, hogy harmadszor is újraválasztathassák. Lehet, hogy minden érdeme mellette szól, de akkor se jó, ha megmelegedett már alatta a szék. Az első ciklusban emeletet rakhat a földszintre az eredményekből, a másodikban hozzákezdhet a második emelethez is, de a harmadikban már biztosan lassul. Ellenben, ha a második emeletről indulva új ember feszülhet neki az istárogat, az újabb lendület megint tovább viszi a gazdaságot. Mi magunk erre a fogalomra régen elővetük a régi paraszti szóhasználatot, és vetésforgót emlegettünk. A szék nemcsak megmelegszik egy idő után, de különböző férgek is befészkelhetik magukat. Magunk a második választást is akkor engednénk csak, ha nagyon nagy bizonyítékok szólnak mellette. Ne feledjük el azt az egyszerű tényt, hogy pár évvel ezelőtt határozat született a mezőgazdasági termények megduplázására az évszázad végéig. A határozatot igen józan és alapos számítás előzte meg, és kiértünk nem lehet előle. Langyosodó székből nem lehet megduplázni ennyi idő alatt!

*

A szakszövetkezeteinkkel eddig semmi bajunk nem volt, mérlegelni még soha nem tapadt nevükhöz. Termésátlagaik is jobbak, mint az országos átlag. Emellett azonban nem tudjuk, mert soha nem is kutattuk, még jobb szervezéssel hogyan lehet még többet termelni, és mennyivel lehetne még jobb a benne dolgozók élete. Meg kellene tanulnunk azonnal cserélni, ha alkalmasabb ember van a posztra — akármeilyikre is! —, és cserélni azt is, ha lazítani kezd. Hatalmas rohamot diktál századunk vége, állnunk muszáj, de jó lenne úgy csinálni, hogy bele se szakadjunk. Bordányban most ehhez adtak jó példát, és mivel a példák nem szeretnek magukban maradni, föltehetően követi több is. Talán máshol is.

HORVÁTH DEZSŐ

CS. PATAJ MIHÁLY: SZUSZÉK

LÓDI FERENC

Látomás

*Locsog a víz a part előtt,
a szél visz csalfa szeretőt.
Boszorkány-szárnyon ellebeg,
kísérik őszi fellegek.*

*A fák vetkőznek télire,
az eső jókort ért ide.
Nyomomat mossza, még meleg,
nyárból a télbe lépdelek.*

*Nézek a messzi lány után,
nem lesz már vele több tusám,
szerelmes éjek, nappalok.*

*Hogy volt-e, vagy csak álmodom?
Áttetszik lenge fátyolon.
Szemében most is Nap ragyog.*

Fizikuspálya

Aligha volt Magyarországon 1946 februárjában népszerűbb fizikus Bay Zoltánnál (1900—), akinek sikeres Holdszonda-kísérletéről és életpályájáról nemrégiben sugározta Juhász Árpád és Bártfai György filmjét a tévé 1-es programja.

Bay Zoltán pályájának jelentősebb állomásai: Gyulavári, Debrecen, Budapest, Berlin, Szeged, Budapest, 1948-tól Washington.

Ebből a fizikuspályából Szegednek is jutott hat szűk esztendő. Ugyanis az történt, hogy a szegedi tudományegyetem elméleti fizika tanszékének professzori állása *Ortvay Rudolf* (1885—1945) Budapestre történt távozásával megüresedett, és erre a posztra a neves berlini professzor, *Bodenstein*, éppen a nála ösztöndíjasként dolgozó Bay Zoltánt javasolta a korabeli magyar valóság- és közoktatásügyi miniszternek. (Bay Berlinben ismerkedett meg számos vezető tudóssal, köztük Wigner Jenővel, Neumann Jánossal). Így került Bay Zoltán a harmincas évek szegedi tudományos világába, ahol igen jó kapcsolatot alakított ki *Szent-Györgyi Alberttel*, *Rusznayk Istvánnal*, *Purjesz Bélával*, *Riesz Frigyessele* és *Haár Alfréddal*. Ezt a közeget igen termékenynek és hatékonynak vallja ma is.

Szegeden főként a ritkított gázokban lefolyó nagy intenzitású áramlásokkal foglalkozott, de már gondolt a gyors atomszámítási módszerekre is. Itt született meg a *pace-maker* első gondolata, amit azután a második világháború jócskán elodázott.

Az Egyesült Izzó laboratóriuma, illetve a mindig vállalkozó szellemű *Aschner Lipót* 1936-ban Bayt elhódította Szegedről, és ezután került olyan kutatási körülmények közé, amelyek lehetővé tették, hogy ismerkedjék gyermekkori álmaival, a csillagok világával.

A magyar radarkísérletek — közvetlen irányítója a szegedi születésű

és itt iskolázott *Jáky József* mérnök-vezetkedes, később műegyetemi professzor — elsősorban azt a célt szolgálták, hogy az ellenséges repülőgépeket időben felderítsék. A Bay-csoport (tíz diplomás és 30 műszerész) 1942-ben kezdte a munkát — az angolok már 1935-ben, majd az amerikaiak is —, ami azután Bay Zoltán kitartó munkája során elvezetett a Holdhoz, a Hold-reflexióhoz, a mikrohullámok visszaverődéséhez. És tulajdonképpen itt s ekkor született meg a műholdas program gondolata (ma Telstar=televíziós csillag), amelynek megvalósulását ma már az egész világ élvezzi.

Bay Zoltán portréjához az is hozzátartozik (bár a filmben ez nem szerepelt), hogy az úgynevezett zsidótörvények értelmében zsidóknak nyilvánított munkatársait miként mentette meg, vagy szándékozott megmenteni. *Selényi Pált*, aki a ma xerox eljárás néven ismert módszert feltalálta, sikerült, de *Bródy Imre*, a kriptónlámpa feltalálója családjával maradt, elment velük és elpusztult.

A fizikafejlődés az elmúlt 40—50 évben forradalmi változásokon ment át, és ezeknek nem egy esetben Bay Zoltán tevékeny megvalósítója volt. Következetes kutatói elkötelezettséggel most a fénysebességgel foglalkozik, mert ez, tehát a rádióhullámok sebessége is állandó, a hosszúságegység, a méter, a fénysebességre alapítható, az egykori platina-irídium rúd, illetve a közti megoldások helyett.

Aschner Lipót és Bay Zoltán áldásos tevékenysége nyomán alapították meg a budapesti műszaki egyetemen az atomfizikai tanszéket, amelynek első professzora Bay Zoltán lett, s a jelenlegi egyik volt tanítványa, *Simonyi Károly*.

Bay Zoltán portréfilmje tanulságosan vezeti el a gyermekkori ábrándoktól a műszaki-tudományos haladás valóságához.

BÁTYAI JENŐ